

BUSCH BÉLA

A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra

IV. rész

A cikksorozat I. része a személyiség jogi védelmének általános elvi és szociológiai alapjait, továbbá alkotmányjogi és polgári jogi eszközeit, valamint ezek érvényesülésének módjait vázolta.

A II. rész a büntetőjogi védelem elméleti alapjait, továbbá a szabadság védelmének eszközeit, valamint a legáltalánosabb törvényi tényállások szabályait ismertette.

A III. rész a titokszféra védelme elméleti alapfogalmait, a titok általános és különös fogalmait, nemeit és a megsértés, továbbá a védelem egyes eseteit, valamint a hatályos törvényi tényállásokat ismertette és vázolta.

Jelen rész a becsület, a jóhírnév, az emberi méltóság jogi védelmének elvi és történeti alapjait, illetve elsősorban a polgári jogi védelem keretében a gyakorlati eszközeit, majd a cikksorozat következő része a büntetőjogi védelem konkrét eseteit és megoldásait, vagyis az egyes törvényi tényállásokat ismerteti és mutatja be.

A becsület büntetőjogi védelme

Általános megállapítások

A becsület fogalma

A becsület az emberről, tulajdonságairól, magatartásáról a társadalmi környezetében kialakult kedvező ítélet. A becsület megtámadása: az emberek tudatában kialakult kedvező ítéletnek a megtámadása.

A büntetőjog feladata az, hogy meghatározza, melyek azok a sértések, amelyek bűncselekményt valósítanak meg. A büntetőjognak azonban eközben nehéz feladatot kell teljesítenie: meg kell találnia a becsület védelmének és a vélemény szabad nyilvánításának helyes viszonyát.

A bíráló szabadságának a határait jogilag nem könnyű megvonni. A bíráló, amikor az emberek fejlődését kívánja előmozdítani és hibákat kíván feltárni, könnyen csúszhat át olyan területre, amely a megbírálnak a becsületézését sérti.

A becsület büntetőjogi védelmének a szabályozásánál tehát a becsület oltalmát és a véleménynyilvánítás, bíráló szabadságát összhangba kell hozni.

Történeti áttekintés

A római jog csak a polgári becsületet ismerte, azaz az állam által biztosított polgári jogokra való képességet ismerte, és mivel ez magánszemélyek részéről sem szavakkal, sem cselekménnyel nem csökkenthető, a tulajdonképpeni becsületsértés fogalma a római jogban ismeretlen volt.¹

Az *iniuria* fogalmi körébe viszont sokkal több cselekményt ölelt fel, mint a mai értelemben vett becsületsértés. Az *iniuria* körébe a rómaiak a személy elleni sérelmeket vonták, így az tágabb értelemben jogsértést, míg szűkebb értelemben, mint *delictum*, az élet, testi épség, becsület és személyiség sérelmét jelentette.² A XII. táblás törvény *iniuriának* minősítette többek között az anyós, após és a kliens megsértését, melyeket *sacralis* büntetéssel sújtott.

A köztársaság utolsó időszakában, Sulla idejében, a *lex Cornelia de iniuriis* a személyi sértések közül egyeseket „közvadás” bűncselekménnyé tett: *verberare*, *pulsare*, *domum vi introire*; tehát, ha valakit megvertek, ütlegeltek vagy házába csoportosan behatoltak. A hatóságok megítélése alá esett, hogy az *actio iniuriarumot* az adott sértésért megadták-e vagy sem.

Az 1795. évi javaslat nagy részletességgel szabályozza egybefoglalva a *plágium* majd a *rabtus* különböző eseteit. A tervezetben mindössze egy szakaszból álló, önálló deliktumtípusként jelent meg a polgárok becsületét sértő büntettek tényállása.

Érdeemes ezzel kapcsolatban Hajdú Lajos véleményét idézni: „*a becsület fogalma népenként, történelmi korszakonként, társadalmi osztályonként, sőt néha egyéneknél is eltér. A közvélemény általánosan elítéli azt, aki válasz nélkül hagyja az őt ért sérelmet, abban viszont már nagyon sok eltérés mutatkozik, hogy ki mit tart be-*

¹ ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog kézikönyve (Bp. 1927)

² ZLINSZKY JÁNOS: Római büntetőjog (Bp. 1995) 145.

csületére sérelmesnek. Ezt a differenciáltságot Filangieri szerint a törvényhozónak is figyelembe kellene vennie, elsősorban a büntetések megállapításában. Az államnak törvényeivel minden polgár becsületét védenie kell, de ugyancsak Filangieri álláspontja, hogy másképp kell büntetni becsületsértésért a nemest, mint a társadalom alsóbb rétegeihez tartozó delikvenseket, az egyszerű nép tagjait. A büntetés egyenlőtlenségének azonban ebben az esetben nem az eltérő rendi helyzet az alapja, hanem a becsület-fogalom egyenlőtlensége, ennek megfelelően mindig az elkövető társadalmi helyzetét kellene figyelembe venni a szankció megállapításánál.”³

A becsületsértő cselekmények meghatározása, az 1795-ös javaslatba közbüntettként történő beépítése sok nehézséggel járt a kodifikációs bizottság számára, a feudális magyar jog ugyanis az ilyen jogellenes cselekményeket magándeliktumnak tekintette és rábízta a becsületében megsértett személyre, hogy az ügy körülményeinek megfelelően maga kérje a bíróságtól a rajta esett sérelme megbüntetését.⁴

Hazai jogunk a legrégebbi időktől a XIX. század közepéig magánvétségnek tekintette a becsületsértést.

A deputatio meglehetősen kifogásolható álláspontja szerint a becsületsértés akkor minősül közbüntettnek (azaz hivatalból üldözendő deliktumnak), ha nyilvános helyen követték el, vagy gúnyirat (és ezzel azonos megítélés alá eső egyéb eszköz) segítségével.

E meghatározással azonban a javaslattevő egyrészt szerfölött kiterjesztette volna a bíróság hatalmát (lehetőséget kapott volna arra is, hogy köztudomány vagy egyéb módon történt értesítés alapján büntetőpert indítson viszonylag kis jelentőségű ügyekben, olyanokban, amelyeket a sértett nem tartott becsületére nézve ártalmasnak), másrészt rendkívül megterhelte volna az egyébként is rosszul működő, súlyos lemaradásokkal küzdő bírói fórumokat.

Az 1795-ös tervezetbe foglalt valamennyi deliktum közül az utolsó csoportban helyet kapott büntettek megítélése változott meg legjelentősebben, és ez nemcsak a vallási büntetésekre, hanem a vallási normákkal szoros összefüggése miatt a nemi erkölcsöt sértő deliktumokra is vonatkozik.

A század közepén készült magyar büntetőjogi kézikönyvek az egyes büntettek tárgyalását az isteni felségsértés, a blasphemia meghatározásával kezdik, a közép-kori beidegződésnek megfelelően ezt tartják a legsúlyosabbnak.

Később azonban már nem tartják büntettnek az istenkáromlást, hanem csupán neveletlenségnek, esetleg izgatási vétségnek, amelyet elsősorban azért kell szankcióval fenyegetni, mert másokat megbotránkoztat és lazítja az emberek vallási feyelmét.

³ HAJDÚ LAJOS: Az első magyar büntető kódex tervezet (Bp. 1971)

⁴ ANGYAL (1927) 5.

Az erkölcsi deliktumok megítélésében a XVIII. században hasonló döntő jelentőségű változás zajlott le nemcsak az irodalomban, hanem a gyakorlatban is.

Ez egyrészt annak következménye, hogy az isteni jog, a mózesi törvény már semmi szerepet nem kapott az ilyen természetű deliktumok megítélésében, másrészt a felvilágosodás és a tudomány képviselői egyaránt hangsúlyozzák, hogy az emberi természetben meglévő szenvedélyek kielégítését, a természeti törvények követését nem szabad büntetni.

Az erkölcsi büntettek jelentős részét olyan személyek követik el, akiket természetes vágyuk hajt a másik nem valamelyik képviselőjének karjaiba. Azért viszont, hogy a rossz társadalmi berendezkedés és a hibás intézmények miatt ezt a vágyat legálisan nem, vagy csak nehezen lehet kielégíteni, az embert nem szabad büntetni.

A büntetőjog büntetéssel fenyegeti az emberi szabadság megsértőit, vagyis bűncselekménnyé nyilvánítja az emberi szabadság ellen intézett támadást. Az emberi szabadság ilyen esetben a bűncselekmény jogi tárgya. Az emberi méltóság büntetőjogi védelme a modern büntetőjogokban szintén általános.

Az emberi méltóság különösen két vonatkozásban: a nemi szabadság és a becsület vonatkozásában lehet bűncselekmények jogi tárgya.

Az 1961. évi V. törvény szerint a nemi erkölcs mint jogi tárgy az emberi méltóság fogalmi körénél részben tágabb, részben szűkebb. Tágabb annyiban, hogy vannak olyan, a nemi erkölcs ellen irányuló bűncselekmények, amelyek nem támadják az emberi méltóságot (pl. vérfertőzés), és szűkebb annyiban, hogy az emberi méltóság ellen elkövethető bűncselekmények közé nemcsak a nemi erkölcs megtámadásának az esetei tartoznak, hanem a becsület ellen irányuló bűncselekmények is.

A nemi erkölcs ellen irányuló bűncselekményeket ezért a Btk. nem az emberi méltóságot támadó bűncselekmények között, hanem önálló fejezetben határozza meg.

A becsület megtámadását az 1961. évi V. törvény az emberi méltóság megtámadásának tekinti, mert az különösen a becsület csorbítása útján alacsonyítható le. Az emberi méltóság, mint a büntetőjogi védelem tárgya, az Alkotmányban biztosított személyi sérthetlenségnek a része, amelynek fogalmi körébe tartozik az élet, a testi épség sérthetlensége is. Ez utóbbiak büntetőjogi szempontból önálló jogi tárgyként szerepelnek, ezért e cselekményeket a Btk. (1961. évi V. törvény) külön cím alatt tárgyalta.

Másrésztől azonban az emberi méltóság több, mint a becsület, mert az emberhez méltó életkörülmények általában az emberi méltóság teljességének a feltételei.

Az 1961. évi V. törvény mégis csupán a becsületet védi, mert büntetőjogi eszközökkel csak ez a védelem valósítható meg. A törvény egy olyan új tényállást vezetett be kényszerítés címen, amelyet a BHÖ még nem tartalmazott.

A kényszerítés tényállásának létrehozása a miniszteri indokolás szerint azért volt fontos, mert az ember cselekvési szabadságának a biztosítására szükséges ez az általánosan fogalmazott törvényi tényállás.

„Az egyes szabadságjogokat oltalmazó törvényi tényállások ugyanis nem nyújtanak minden tekintetben megfelelő védelmet, az emberi szabadságnak több az oldala, tartalma, mint ahány szabadságjog oltalmára külön törvényi tényállás megalkotása szükséges és lehetséges. Az emberi szabadság védelmére fogalmazott általános törvényi tényállás feladata ezért az, hogy oltalmazza az emberi szabadságot mindazokban az esetekben, amelyekben annak megsértése valamely speciális törvényi tényállás alá nem esik.”⁵

Ennek megfelelően a kényszerítés minden más cselekményhez képest szubszidiárius, és törvényi tényállásának szövege úgy szól, hogy „aki mászt erőszakkal vagy fenyegetéssel jogtalanul arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűnjön, ha a cselekmény jelentős érdeksérelemmel járt – amennyiben más büntett nem valósult meg – büntetendő”.

A személyi szabadság megsértése elnevezésű tényállás már a BHÖ-ben is szerepelt. Eszerint a személyes szabadság megsértését követi el az, „aki valakit törvényellenesen elfog, elfogat, letartóztat vagy személyes szabadságától bármi más módon megfoszt, úgyszintén az, aki valakit törvény által megengedett esetekben tartóztat le, azonban e cselekményét azonnal, mihelyt lehetséges volt, a hatóságnak nem jelenti be”.

A BHÖ tehát a személyi szabadság védelmét, ha az elkövető nem hivatalos személy, ezzel a tényállással biztosította. Az 1961. év V. törvény a személyi szabadság ellen irányuló büntett elkövetési módját már nem határozta meg. Ez a jogtárgy nemcsak erőszakkal vagy fenyegetéssel sérthető, ezért ezt az elkövetési módot törvényi tényállási elemmé tenni nem volt szükséges. A BHÖ tartalmazta még a nőrablás című tényállást is.

Ennek megfelelően „aki fajtalanságra vagy házasságtörésre irányított célból valamely nőszemélyt ennek akarata ellenére erőszakkal, fenyegetéssel vagy ravasz-sággal hatalmába kerít, elvisz vagy letartóztat, büntetendő”. A nőrablás elnevezésű tényállást az 1961. évi V. törvényben már nem találjuk meg.

A becsület az emberről, a tulajdonságairól, a magatartásáról a társadalmi környezetében kialakult kedvező ítélet. A becsület megtámadása: az emberek tudatában kialakult kedvező ítéletnek a megtámadása.

A büntetőjog feladata az, hogy meghatározza, melyek azok a sértések, amelyek bűncselekményt valósítanak meg. A büntetőjog elé azonban eközben nagy nehézség

⁵ 1961. évi V. törvény miniszteri indokolása

tornyosul: meg kell találni a becsület védelmének és a vélemény szabad nyilvánításának a helyes viszonyát.

A bírálathoz szabadságának a határait jogilag nem könnyű megvonni. A bírálathoz – amikor az emberek fejlődését kívánja előmozdítani és hibákat kíván feltárni – könnyen csúszhat át olyan területre, amely a megbírálnak a becsületéért sérti.

A becsület büntetőjogi védelmének a szabályozásánál tehát a becsület oltalmát és a véleménynyilvánítást, a bírálathoz szabadságát összhangba kell hozni.

A BHÖ szerint a rágalmozás büntetést követi el, „aki valaki más előtt oly tény állít vagy híresztel”, amely valóság esetében az illető ellen büntető vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehet vagy pedig őt közmegevetésnek tenné ki. Aki más ellen becstelentő, lealacsonyító vagy megszegyenítő kifejezést használ, avagy ily cselekményt követ el – ha a rágalmozás büntetnének esete nem forog fenn – a becsületsértés büntetést követi el.

A BHÖ tehát külön szabályozza a becsület megtámadásának két típusát: a tényállításal és a sértő kijelentéssel vagy más sértő cselekmény elkövetésével megvalósított bűncselekményt. Az előbbi a rágalmozás, az utóbbi a becsületsértés. A kettő között jelentős súlykülönbség van.

Az 1961. évi V. törvény is szükségesnek tartja a rágalmozásnak a becsületsértéstől való megkülönböztetését. Ez a Btk. a rágalmozás bünteténél továbbra is tényállási elemként követeli meg, hogy a tény állítása (híresztelése) más előtt történjék. A négy szemközti (zárt levélben való) elkövetés ugyanis alkalmatlan a sértett társadalmi megbecsülésének csökkentésére, csupán a becsületét sérti. Helyesnek és továbbra is fenntartandónak minősíti tehát a BHÖ álláspontját, amely – a szubszidiaritás folytán – az egyébként rágalmozást megvalósító tényállítást, ha az nem más előtt történt, becsületsértésként értékeli. Ez azonban a becsületsértés kivételes esete, az alapvető elvi különbség a két büntetett között abban van, hogy a rágalmozás a tényállítással, a becsületsértés pedig – általában – egyéb módon történik.

A rágalmozás és a becsületsértés külön szabályozása az irodalomban és a gyakorlatban is vitás, vagyis az, hogy mit kell a tényen érteni, és ehhez képest problémás a rágalmozás és a becsületsértés határvonala is.

A vitaforrást az 1961. évi Btk. azzal szűkítette, hogy a rágalmozás körébe vonta a tény állításán felül a tényre közvetlenül utaló kifejezés használatát is. Így a becsületsértés körébe – általában – csupán az ezen kívül eső kifejezések használata tartozott, mint pl. valamilyen tulajdonság említése vagy jelzők használata.

A rágalmozás elkövetési magatartása az állítás mellett a híresztelés is. Ez a megkülönböztetés már bevált és a köztudatban meghonosodott.

A híresztelés kihagyása a törvény szövegéből olyan gondolatokat ébreszthetett volna, hogy ez a magatartás nem büntethető és nem büntetendő.

Nem tesz viszont különbséget a rágalmazás és a becsületsértés között az 1961. évi V. törvény olyan alapon, hogy az egyik cselekmény pl. közmegvetésnek teheti ki a sértettet, a másik csupán becstelenti vagy lealacsonyítja őt. Nem lehet komolyan különbséget tenni közmegvetés előidézésére alkalmas tény és becstelentő vagy lealacsonyító tény között.

Ezért a rágalmazás és a becsületsértés törvényi tényállása az 1961. évi Btk.-ban ugyanazzal a kifejezéssel jelöli meg azt, hogy a magatartás a becsület ellen irányul (alkalmas a becsület csorbítására).

Ennek az egységes fogalmazásnak előnye, hogy nem kell a becsületet támadó cselekményeknél olyan fogalmakat vizsgálni, mint a „közmegvetést keltő” vagy a „megszégyenítő” jelző és esetleg ezen az alapon tekinteni a cselekményt rágalmazásnak vagy becsületsértésnek.

A BHÖ 406. pontja kizárja rágalmazás vagy becsületsértés megállapítását, ha a tényállítás (tényre közvetlenül utaló kifejezés) használata hatóság előtt folyamatban levő ügyben tárgyalás alkalmával szóval vagy írásban az ügyre és az ügyfélre vonatkozólag írásban történt: ugyanez a szabály áll az ügyfélnek vagy képviselőjének tett egyéb nyilatkozatai tekintetében is, feltéve, hogy a nyilatkozat az ügygel összefügg és az ügyfél érdekében szükséges volt.

Az 1961. évi V. törvény álláspontja ezzel kapcsolatban az, hogy ilyen kifejezett szabályra nincs szükség, mert az ügyfélnek, illetve képviselőjének hatóság előtt folyamatban levő ügyben az őket megillető jogok gyakorlása körébe eső ténykedéseik nem jogellenesek, a jogellenesség hiánya pedig az általános tanok szerint is kizárja bűncselekmény megállapításának a lehetőségét.

A BHÖ 407. és 408. pontjába felvett jogszabályok a bíróságot arra jogosítják fel, hogy a bűnösség megállapítása mellett a büntetés alól felmentse a vádlottat – kölcsönösség esetén mindkét vádlottat vagy azok egyikét –, ha becsületsértés elkövetésére a sértett jogellenes, kihívó vagy botrányt keltő viselkedése adott okot, vagy ha nyomban viszonzott kölcsönös rágalmazás vagy becsületsértés történt. Ezeknek a szabályoknak a fenntartása is feleslegesnek minősült az 1961. évi Btk. szerint, mert van olyan általános, minden bűncselekményre alkalmazható jogszabály, amely szerint büntetés kiszabása nélkül figyelmeztetésben kell részesíteni azt, akinek a cselekménye és a személye akár az elkövetéskor, akár – a körülmények megváltozása folytán – az elbíráláskor olyan csekély veszélyességű a társadalomra, hogy az e törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen.

Az 1961. évi V. törvény tehát a BHÖ 406., 407. és 408. pontjába foglalt és büntethetőséget kizáró körülményeket már nem tartalmazta.

A becsület és a méltóság polgári jogi védelme

Általános kérdések

A becsület és az emberi méltóság többes védelemben részesül, hasonlóan a személyes jogok sérelmének eddig tárgyalt eseteihez.

A becsület és az emberi méltóság megsértése miatti ügy a polgári jog területén korábban rendkívül ritkán fordult elő, elsősorban azért, mert büntetőjogi, illetőleg államigazgatási jogi szabálysértési, szankcionálási lehetősége nyílt mód, amelyek gyorsabbak és bizonyos körülmények között hatékonyabbak is voltak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a becsületet, az emberi becsületet, a magánszemély becsületét és az ember méltóságát, emberhez méltó magaviseletét, életmódját, emberségét bárki szabadon megsértheti úgy, hogy ki kelljen várnia a büntetőjog, illetőleg az államigazgatási jogvédelem eszközeit.

A rendszerváltást követően rendkívüli módon felértékelődtek a szabadságjogok és ezen belül a becsület és emberi méltóság tiszteletben tartásához fűződő alapvető értékek és érdekek.

Ezért a Polgári Törvénykönyv külön, mint különösen sérelmes esetet, a többi között felsorolja a becsület és az emberi méltóság megsértését is.

A becsület és az emberi méltóság egymáshoz kapcsolódó, de nem azonos megjelölések. A becsület tágabb értelemben magában foglalja a személy hírét, a személyiség társadalmi értékelését befolyásoló – meghatározó – értesüléseket is. Ezeknél azonban még többet is jelent, mert sajátos értékelő mozzanatokkal egészül ki. Ezt az értékelő mozzanatot jelenti – szűkebb értelemben – a becsület.

A személyiség értékelésének forrása a társadalmi elvárás és elismerés. Alapja a személy magatartása, tettei, cselekedetei, illetve az ezeket tükröző tények, az ezekre vonatkozó ismeretek, adatok.

Az értékelés előnyös vagy hátrányos lehet a személyiségre, ezért beszélhetünk becsületről vagy a becsület hiányáról.

A valóságban azonban az értékelésnek nincsenek ilyen merev határai, annak számos fokozata lehet.

Törő Károly szerint *„a kisebb vagy nagyobb közösségek által kialakított, a közvéleményben, illetve az egyes ember véleményében kifejezésre jutó – a személyiség értékelésével, a személy becsületével kapcsolatos – értékelés nem mindig felel meg a személyiség valóságos, társadalmi értékének. Lehet téves, megalapozatlan, torz, következtetlen, hamis. Ilyen esetben a személyiség – abban a körben, amely körre az értékelés hatása kiterjed – nem érvényesülhet valóságos társadalmi értéke szerint. A polgári jogi személyiségvédelem célja a személyiség érvényesülésének és érvényesi-*

*tésének az elősegítése, az ezt gátló akadályok elhárítása. Ezért az ilyen téves, torz, hamis értékelés ellen a polgári jogi személyiségvédelem eszközeivel is védekezni kell. Ezt szolgálja a becsület polgári jogi védelme.*⁶

A becsület és az emberi méltóság polgári jogi védelme a személyiség téves értékelése ellen véd. A személyiség téves értékelését eredményezheti a megítélés alapját alkotó tények hibás vagy hiányos ismerete. Ilyen esetben a jogsértés alapja a személyiségre vonatkozó téves értesülés, hamis adat, valótlan közlés és tényállítás. Mindez a személy hírének, hírnevének a sérelmét jelenti, ami önálló jogvédelem tárgya.

A szűkebb értelemben vett becsület és az emberi méltóság önálló jogi védelmére akkor van szükség, ha a hírnévre vonatkozó rendelkezések nem adnak megfelelő védelmet.

Az eredeti törvényben foglaltakat „az emberi méltóság”-gal egészítette ki a módosított Ptk.

A becsületsértés és az emberi méltóság megsértése a polgári jog szempontjából azért válik jelentőssé, mert olyan szankcionálási lehetőségek fűződnek a polgári joghoz, amelyek a büntetőjogban nem állnak rendelkezésre.

A büntetőjogi eszközök – akár bűncselekmény, akár szabálysértés miatt lefolytatott szankcionálás – lehetőséget nyújtanak bizonyos joghátrányok igénybevételére, amelyek prevenciót és repressziót szolgálnak, ugyanakkor azonban nem nyújtanak olyan lehetőségeket, amelyek a sérelmet szenvedő javára és nem a társadalommal szemben elkövetett jogsértés címén a Ptk. 84. §-ában megfogalmazást nyertek.

A polgári jogi személyiségvédelem objektivitása a becsület és az emberi méltóság védelmére is vonatkozik. A személyiségvédelmi eszközök alkalmazása – a kártérítés kivételével – ilyenkor sem függ a jogsértő szándékától, vétességétől, felröhátóságától, jó- vagy rosszhiszeműségétől. Lényegében a polgári jogi védelemnek ez az objektivitása indokolja a becsület önálló polgári jogi védelmét. Ez nem jelenti azt, mintha a polgári jogi védelem csak kiegészítő, pótló jellegű lenne. Elvileg a polgári jogvédelem teljesen független a becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelmétől. A kétfajta – büntetőjogi és polgári jogi – igény egymástól függetlenül, egymással párhuzamosan vagy egymást kizárva – érvényesíthető.

A becsület és az emberi méltóság polgári jogi védelménél a jogviszony alanya maga a sértett fél; a védelem célja egyedi, konkrét szükséglet kielégítése, egy bizonyos személy becsületének a védelme, helyreállítása, illetve egy bizonyos személy, tehát konkrétan meghatározott jogosult részére történő elégtétel nyújtása.

⁶ TÖRŐ KÁROLY: Személyiségvédelem a polgári jogban (Bp. 1979) 419.

Ezzel függ össze, hogy a polgári jogi védelem esetében elsősorban a sértett felet ért jogsérelem és annak a kiküszöbölése a lényeges és nem a sérelmet okozó fél személye, személyisége, cselekményének az indítékai.

A hírnév védelme

A köznyelvben a hírnév, a becsület és az emberi méltóság rokon értelmű szavak. Elhatárolásuk igen nehéz, ez elsősorban fokozati eltérést jelent. A hírnév általában a személyiség társadalmi értékelését befolyásoló tényállításokban, adatközlésekben fejeződik ki. A hírnév védelme a személy értékeléséhez alapul szolgáló tényállítások valódiságára vonatkozik.

Ezzel szemben a becsület a személy társadalmi értékelését, megbecsülését, egyéni értékeinek az elismerését jelenti.

Törő Károly szerint „*a hírnév védelmének körében érvényesül legkézenfekvőbben a személyiség polgári jogi védelmének objektivitása. Erre tekintettel a Ptk. szövegében szereplő jóhírnév helyett indokoltabbnak látszik a hírnév kifejezés alkalmazása. A Ptk. 78. § a (2) és 79. § (1) bekezdésében szereplő »valótlan ténymegjelölés« önellentmondás, mert a tény nem lehet valótlan. Élesebb, a törvény értelmének jobban megfelel a valótlan tényállítás kifejezés alkalmazása.*”⁷

A Polgári Törvénykönyvben szabályozott általános védelem mellett a hírnév polgári jogi védelmének különös esete az üzleti hírnév védelme.

Az általános védelem körében a Ptk. 78. § (2) bekezdése körvonalazza a hírnevet sértő magatartás tipikus tényállási elemeit.

A jogszabály szövege szerint „*a jóhírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő valótlan tényt állít, híresztel vagy valós tény hamis színben tüntet fel*”.

A hírnév általános polgári jogi védelmének tárgya tehát a személy hírére érintő, a személyiséggel kapcsolatos tényállítást, adott feltárást tartalmazó, híresztelt vagy azt kifejező közlés valódisága. Ez a megfogalmazás lényegében konjunktív és alternatív feltételek együttes megléte esetén állapítja meg a jóhírnév különös sérelmét. Alternatív abból a szempontból, hogy a sérelem megvalósulhat a valótlan tény állításával, annak híresztelésével és a való tény hamis színben való feltüntetésével. Konjunktív viszont abból a szempontból, hogy bármelyik ezek közül – tehát a valótlan tényállítás, híresztelés, való tény hamis színben feltüntetése – csak akkor jelenti a jóhírnév sérelmét, ha más személyre vonatkozó és azt sértő a kijelentés, a híresztelés, a nyilatkozat vagy a feltüntetés.

⁷ TÖRŐ (1979) 352.

A közlést természetesen tágan kell értelmezni. Történhet szóval – beszédben, írásban – és egyéb kifejezési eszközökkel, például jellel, képpel, mozdulatokkal, rajzzal, ábrával.

A hírnév sérelmének megvalósítására alkalmas közlés a tudattartalom megismertetésének legkülönbözőbb módjait foglalja magában.

A hírnévrontás nem csupán a saját tudomás közlésével valósulhat meg, hanem a másától szerzett értesülés továbbadásával, híresztelésével is. Híresztelés alatt a másoktól szerzett hírnévrontó adat bármiféle terjesztését, mással történő közlését kell érteni. Nem szükséges ismétlődés, folyamatosság, valakinek a személyiségét érintő valótlan adatok egyszeri továbbadását is híresztelésnek kell tekinteni. *„Híresztelésnek kell tekinteni más személy nyilatkozatának, állításának, tájékoztatásának közlését, továbbítását, közreadását akkor is, ha híven közli más személynek valótlan tényállítást tartalmazó nyilatkozatát.”*⁸

A burkolt közlések, rejtett utalások különösen veszélyeztetik mások hírnevét. *„Meg lehet hamisítani a valóságot televízió-sugárzás során zenével, zörejekkel, sajtós atmoszféra teremtésével is.”*⁹

Az értékelő – bírálatot, véleményt jelentő – közlés, hírnévrontás értékelésének alapja egészben vagy részben valótlan tényállítás.

Újságírói vélemény és értékítélet is alapulhat valótlanosságokon, illetve tüntethet fel tényeket hamis színben, ezért ezzel összefüggésben sem kizárt a helyreigazítás. Hírnévrontó az értékelés akkor is, ha formálisan való tényeken alapszik, de burkoltan hamis tényközlést szolgál, a valóságot hamis színben tünteti fel, önkényes félremagyarázást, rejtett utalást jelent. Meg nem engedhető félremagyarázások és belemagyarázások is jelenthetnek hírnévrontást. Hírnévrontás egyes adatok, tények elhallgatása is, ha valakiről egyébként valóságos tényállításokat közölnek, de az elhallgatás alkalmas a valóság meghamisítására.

Jogsértő, ha valakit például általánosságban véleményeznek, de csak a számára hátrányos tényeket, adatokat sorolják fel, az előnyöket elhallgatják, vagy egyes előnyös körülményekről feledkeznek meg. Hírnévrontás az elhallgatás akkor is, ha valakinek a híret érintő eseményt, cselekedetet tévesen másnak tulajdonítanak.

A jogsértés megállapítása és orvoslása általában független a jogsértő szándékától, felróhatóságától, jó- vagy rosszhiszeműségétől, esetleges tévedésének a menthetőségétől. A személyiség védelmére, a megsértett hírnév helyreállítására akkor is szükség van, ha a jogsértés nem volt felróható, ha a jogsértőnek a tettét bármiféle szempont menthetővé tette, ha a valótlan vagy megtévesztett tényállítás, tényállítás senkinek fel nem róható tévedésen alapszik.

⁸ LB Pf. IV 20427/1977.

⁹ ILKEI CSABA: A személyiség jogainak védelme a televízióban (Bp. 1977) 126.

Valakinek a hírnevét sértő közleménnyel kapcsolatban a jogsértés megállapításához és az objektív jogkövetkezmények alkalmazásához semmiféle további védelemre érdemes vagy rászoruló érdek vizsgálatára nincsen szükség.

A jogvédelem alapja a személyiségi érdek, amely mindig és minden további feltétel nélkül érdemes és rászoruló a jogi védelemre. A hírnév polgári jogi védelme nem függhet az esetleg szembenálló különböző érdekek közötti egyensúly alakulásától, különböző ütköző érdekek mérlegelésétől sem. A kisebb súlyú személyiségi sérelmeket sem lehet jogorvoslás nélkül hagyni. Valakinek a személyére vonatkozó, személyével kapcsolatos valótlan, hamis tényállítás a személy számára soha nem lehet közömbös, nem lehet teljesen súlytalan.

Törő Károly szerint a bírósági gyakorlatban korábban kialakult olyan téves nézet, amely szerint a hírnevet sértő közlést összefüggésében kell nézni, és a közlemény egészéhez, egyéb tartalmához viszonyítva kell megvizsgálni a hírnevet sértő rész jelentőségét. Ebben az összefüggésben lehetséges, hogy „egyes sértő tényállítások súlyban, jelentőségben eltörpülnek, ezért ezekkel szemben a védelem szükségtelen, indokolatlan”.¹⁰

Zoltán Ödön szerint „a közlemény egészének esetleges helyes célkitűzései sem engedik meg a részletekben egyesek személyiségi jogainak a sérelmét”.¹¹

Erőss Pál szerint sem függhet a hírnevet sértő rész helyreigazítása a közlemény többi tényállításához való viszonyítástól. „A közlemény egészének az összevetésére a való tények hamis színben történt feltüntetése az elbírálásánál kerülhet sor, de nem lehet szó a való és a valótlan tényállítások arányának összeméréséről.”¹²

A sajtó-helyreigazítás

A hírnév védelmének a sajátos objektív helyreállító jellegű polgári jogi eszköze a sajtó-helyreigazítás. A személyiségvédelem más eszközei bármilyen más típusú személyiségi sérelem orvoslására alkalmazhatók, a sajtó-helyreigazítás viszont csak a személyiségi sérelem külön meghatározott esetsoportjára vonatkozik.

A Ptk. 79. § (1) bekezdése szerint: „Ha valakiről napilap, folyóirat (időszaki lap), rádió, televízió vagy filmhíradó valótlan tényről közöl vagy híresztel, illetőleg való tényeket hamis színben tüntet fel – a törvényben biztosított egyéb jogigényeken kívül követelheti olyan közlemény közzétételét, amiből kitűnik, hogy a közlemény

¹⁰ TÖRŐ (1979) 366.

¹¹ ZOLTÁN ÖDÖN: Gondolatok a sajtó-helyreigazításról (Magyar Jog, 1974/5.) 275.

¹² ERŐSS PÁL: A sajtó-helyreigazítási eljárás (Magyar Jog, 1973/7.) 409.

mely tényállítása valótlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, illetőleg melyek a való tények (helyreigazítás)."

Az általános jellegű rendes személyiségvédelmi perre a polgári peres eljárás általános szabályai vonatkoznak. A törvény a sajtó-helyreigazítási eljárást külön szabályozza, szigorú feltételekhez, előzetes igényérvényesítéshez és záros határidőhöz köti. A helyreigazítás általában akkor a leghatékonyabb, amikor még a jogsértő közlés nem ment feledésbe, vagy nem rögződött szinte kitörölhetetlenül az olvasók, a nézők, a hallgatók tudatában.

1973. január 1. előtt a sajtó-helyreigazítást büntetőeljárásként szabályozta a sajtóval kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 26/1959 (V. 1.) sz. Korm. rendelet III. része, lényegében a jelenlegi szabályozáshoz hasonlóan.

A szabályozás területén döntő változást jelentett a Polgári Perrendtartást módosító 1972. évi 26. sz. törvényerejű rendelet, amely a Pp. új fejezetének a megalkotásával a sajtó-helyreigazítás iránti igény érvényesítését polgári peres eljárásként szabályozta.

A sajtó-helyreigazítási eljárásra vonatkozó új szabályozás megjelenése után vitás volt az elméletben a sajtó-helyreigazítási eljárás anyagi-jogi alapjának a kérdése.

Törő Károly szerint „*a helyes álláspont az, hogy a sajtó-helyreigazítás olyan különös polgári jogi személyiségvédelmi eszköz, amelynél az érvényesítés anyagi jogi feltétele a Ptk. VII. fejezetében meghatározott jóhírnév sérelme, és amely lényegében az elégtételyújtás egyik sajátos alakja*”.¹³

Az eljárási jog ilyen jellegű kidolgozásának jelentősége ott nyilvánul meg, hogy az új intézmények felbukkanása esetén az eljárási jog mozgékonyabb, hamarabb tudja megvalósítani az új társadalmi igények kielégítését, mint az anyagi jog módosítása. A Ptk. módosításának miniszteri indokolása szerint: „*a javaslat a sajtó-helyreigazítási eljárásnak Pp.-ben adott eljárási szabályaihoz ad alapot azzal, hogy a helyreigazítás anyagi-jogi szabályait a Ptk.-ba foglalja (79. §)*”.¹⁴

A Ptk.-nak a helyreigazításról szóló rendelkezései azonban nemcsak anyagi jogi alapot adnak a Pp.-ben foglalt helyreigazítási eljáráshoz, hanem egyúttal a sajátos, külön biztosított eszközt emelik ki.

A Ptk. 79. § (1) bekezdése ugyanis kiemeli, hogy: „*a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül is van helye helyreigazításnak*”. Ebből következik, hogy ez a védelmi eszköz egyrészt anyagi jogi összhangot teremt az eljárásjogilag már biztosított sajtó-helyreigazítással, másrészt nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy más módon, egyéb, a Ptk.-ban jelentkező személyiségi jog megsértése esetén igénybe vehető jogi eszközökkel éljen a sérelmet szenvedő fél.

¹³ TÖRŐ (1979) 385.

¹⁴ Min. ind. II. 75–87. § 3. p.

Az általános személyiségvédelmi eszközök alkalmazása a jogsértés módjától és eszköztől független.

Sajtó-helyreigazításra csak akkor kerülhet sor, ha a jogsértést a napilap, folyóirat (időszaki lap), a rádió, a televízió vagy a filmhíradó közlése (híresztelése), összefoglaló elnevezéssel sajtóközlemény valósítja meg. Ebből a szempontból sajtóközleménynek kell tekinteni az időszaki lap, a rádió, a televízió, a filmhíradó bármely közlését, az újsághirdetést, bármiféle rádióközleményt, a TV-riport alanyának a nyilatkozatát is. „*Sajtó-helyreigazítás iránt perindításra az jogosult, akinek a személyére a sajtóközlemény valamilyen módon utal. Ehhez nincs szükség az érintett személy nevének a feltüntetésére, elegendő, ha a cikk tartalmából az érintett személy felismerhető.*”¹⁵

A sajtó-helyreigazítási eljárás személyiségvédelmi eszköz, a sajtó-helyreigazítás követelése személyhez fűződő jog. „*Sajtó-helyreigazítást jogi személy csak akkor kérhet, ha a kifogásolt tényállások a jogi személy tevékenységét érintik, a közlemény kifejezetten a jogi személyre utal.*”¹⁶

„*Valamely szerv tagját, alkalmazottját, tisztségviselőjét – így például az egyházi tisztségviselőt is – megilleti az a jog, hogy önállóan sajtó-helyreigazítást igényeljen, ha hivatásbeli ténykedésével kapcsolatban sérelmet szenved, de csak akkor, ha kifejezetten rá vonatkozott, vele kapcsolatban történt valótlan, hamis tényállítás.*”¹⁷ Ebből következik, hogy a sértő fél valótlan tényállítása, híresztelése, vagy való tény hamis színben feltüntetése csak a hírnevében sértett, a személyiségi jogában megsértett személy javára jelenti a helyreigazítási fellépés jogosultságát.

Hasonló értelemben rendelkezik a Legfelsőbb Bírósági döntés: „*A Ptk. 79. § (1) bek. szerint az kérhet helyreigazítást, akiről valótlan tényállítást közölnek. A helyreigazítás személyiségvédelmi eszköz, ezért csak azoknak a tényállításoknak, tényközléseknek helyreigazítását lehet kérni, amelyek a felperes személyre vonatkoznak.*”¹⁸

A sajtó-helyreigazítási eljárás két részből áll: az előzetes igénybejelentésből és a sajtó-helyreigazítási perből. Az előzetes igénybejelentésnek kettős szerepe van: a kötelezett önkéntes teljesítésének az előmozdítása és a per előkészítése.

A rendes személyiségvédelmi pertől eltérően a jogszabály a sajátos sajtó-helyreigazítási eljárás megindítását előzetes igénybejelentéshez és jogvesztő határidőhöz köti. A sajtó-helyreigazítási per megindítása előtt a kifogásolt közleményt közreadó sajtószervtől kell kérni a jogosított által megjelölt sajtó-helyreigazítás közlését.

¹⁵ LB Pf IV. 20576/1977. sz. – BH. 1978. 32.

¹⁶ LB Pf. IV. 20518/1979. sz. – BH. 1980. 83.

¹⁷ Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa P.törv. El. Tan. 20396/1973–3.

¹⁸ LB Pf IV. 20489/1978. sz.

A sajtó-helyreigazítást a közlemény megjelenésétől, illetőleg a közvetítéstől számított 30 napon belül lehet írásban kérni napilaptól, folyóirattól (időszaki laptól), a Magyar Rádiótól és a Magyar Televíziótól, a filmhíradó szerkesztőségétől, illetőleg a Magyar Távirati Irodától.

A helyreigazítást az érintett személyen kívül az illetékes miniszter (országos hatáskörű szerv vezetője) is kérheti, ha a valótlan tartalmú közlemény közérdeket sért.

A helyreigazítás alapjául szolgáló valótlan tény állítása, híresztelése, vagy való tény hamis színben feltüntetése csak meghatározott formák között valósulhat meg. Minden időszakonként megjelenő vagy közlésként előadáshoz jutó tájékoztatásnál létrejöhet a sajtó-helyreigazítás alapjául szolgáló rögzítettség és széles körű nyilvánosságra hozatal.

Idetartozik a napilap, folyóirat (időszaki lap), rádió, televízió vagy filmhíradó. Ezekből következik, hogy az adott helyreigazítás alapjaként jelentkező jogsértés és a helyreigazítás kérelme időszakonként visszatérő, rendszeresen jelentkező sajtótermék, rádió, televízió vagy filmhíradó útján történhet. Nem a sérelmet okozó személy köteles helytállni a helyreigazításért.

A napilap, a folyóirat, a Magyar Rádió és Televízió, a filmhíradó szerkesztősége, az MTI mint jogi személy áll helyt a helyreigazításért. A helyreigazítás nem meghatározott szerzőnek, a híradás szerkesztőjének, folyóirat, cikk írójának kötelezettségét jelenti, hanem annak a lapnak, sajtóterméknek, folyóiratnak, rádió, televízió, filmhíradó esetén a jogi személynek, amely közzéteszi a sérelmet okozó közlést. Helyreigazításra csak akkor kerülhet sor, ha a sajtó valakit sért, valótlan tényről közöl híresztel, illetőleg való tényről hamis színben tüntet fel.

A Ptk. 79. § (1) bekezdésének ez a kitétele azt kívánja biztosítani, hogy a személyhez fűződő jogosultságon túlmenően ez a közlés a való tényről hamis színben tünteti fel, valótlan tényről közöl vagy híresztel. Ebben a megfogalmazásban a való tények hamis színben feltüntetése úgy értelmezendő, hogy a valótlan tény hamis színben feltüntetése is megvalósítja a jogsértést, tehát kiterjesztő értelmezéssel kell a törvény szövegét alkalmazni.

A hamis színben feltüntetés csak minősítő jele azoknak az eseteknek, amikor való tényekről van szó. Valótlan tény közlése és híresztelése is megvalósítja a személyhez fűződő jog megsértését, ezért a többen a kevesebb (valótlan tény hamis színben) benne van.

A helyreigazítás alapja közlés vagy híresztelés lehet. A bírósági gyakorlat közlésnek tekinti a tényállítás bármiféle – a sajtó eszközével történő – kifejezésre juttatását.

A valótlan tényállítás képi úton is megtörténhet. Híresztelést jelent más személy nyilatkozatának, állításának, tájékoztatásának a közreadása, továbbítása, közlése.

Ezért helyreigazítást lehet kérni akkor is, ha az időszaki lap, a rádió, a televízió híven közli más személy – valótlán tényállítást tartalmazó – állítását, nyilatkozatát.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint nem önmagában a valótlán tény közlése, hanem a híresztelése is elegendő a sajtó-helyreigazításra olyankor is, amikor a sajtóközlemény híven közli más személy valótlán tényállítást tartalmazó állítását. Ezzel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 20427/1977. (BH 1978. 31.) sz. határozatában kiemeli, hogy *„olyan közleménnyel szemben is helye van a helyreigazításnak, amely nem valótlán tényt közöl, vagy a való tényt hamis színben tünteti fel, hanem egyszerűen csak híresztel, tehát híven közli más személy valótlán tényállítást tartalmazó állítását”*.

Asztalos László szerint ez a megállapítás helytálló. *„A sajtó jogosult a büntetőügy jogerős bejezése előtt is tájékoztatni olvasóit a vádirat tartalmáról, illetőleg a büntető bírósági eljárásról. Ez a megállapítás is helytálló, itt azonban még nem állhatunk meg. Ha jogosult a sajtó a tájékoztatásra az eljárás jogerős befejezése előtt, és ennek tartalmában olyan tények közlésére kerül sor, amelyek valótlannak bizonyulnak a jogerős határozatot követően, akkor nemcsak jogosult, hanem köteles is az ennek megfelelő valóságos tényeket a sajtó helyreigazítani. Ellenkező esetben ugyanis, ti. ha megfelelnek a jogerős felmentő ítéletet követő tájékoztatásról, az a fura helyzet állna elő, hogy a jogerős bejezés előtti tájékoztatásnál a jogosultság ugyan fennáll, de mégis olyan híresztelésre kerül sor, amely utóbb valótlannak bizonyuló tényállítást tartalmazó állítást közöl és adott körülmények között ez a valótlanság a hivatalos iratok tartalma alapján történt. Ezek valótlanságát a bíróság maga a jogerős ítéletben mondta ki, mert ilyen körülmények között már a személyhez fűződő jog megsértése miatt van helye elégtételadásnak.”¹⁹*

„A helyreigazítás tartalmából világosan ki kell tűnnie annak, hogy a közleménynek melyik tényállításai valótlanak, melyek azok a tényállítások, amelyeket a közlemény hamis színben tüntet fel, továbbá – az érdekelt kérelmére – annak is, hogy melyek a való tények.”²⁰

A sajtóközlemény helyreigazításának három eleme van: egyrészt a közös vagy híresztelt tényállítások valótlanságára, másrészt a való tények hamis színben feltüntetésére, harmadrészt a való tények feltüntetésére vonatkozó igény. Nyilvánvaló, hogy a sérelmet szenvedő mindegyiket, vagy ezeket kumulatív is kérheti. Éppen ezért az, hogy mely tényállítások valótlanak, illetőleg melyek azok a tényállítások, amelyeket a közlemény hamis színben tüntet fel, csak kereseti kérelemre kerülnek megítélésre.

¹⁹ ASZTALOS LÁSZLÓ: A Ptk. magyarázata (Bp. KJK 1981) 374.

²⁰ LB Pf. I. 20221/1977. – BH. 1978. 3.

Asztalos László szerint csak az érdekelt kérheti, de köteles is megjelölni szöveg-szerűen, hogy milyen mértékben kívánja a valótlan és a hamis színben feltűntetés esetén az erre irányuló kérelem helyt adása mellett a való tények feltűntetését igényelni.²¹

A válaszjog

A témakör korrekt bemutatása igényli a válaszjog intézményrendszerének ismertetését, illetve annak elhatárolását a mai jogrendszertől. A személyiség érdekeit sértő bírálattal szemben valaki számára a legmesszebbmenő védelmet a francia jogrendszerben kialakult ún. válaszjog (*droit de réponse*) valósította meg.

A jogintézmény lényege, hogy akiről valamit írtak, ha a sajtóközleményben név szerint is megjelölték, jogosult – korlátozott terjedelemben – a közleményre válaszolni. Korábbi jogunkban hiányzott ez a jellegbeli különbözőség. Régebben a helyreigazítás nem a lap, illetve a szerkesztő nyilatkozata volt, hanem a jogosult nyilatkozata. Sőt – bár a helyreigazításhoz tilos volt megjegyzést fűzni – a szerkesztő közölhette, hogy a támadott közleményben foglaltakat fenntartja-e.

Kétségtelen, hogy az ilyen helyreigazítás nem jelentett komoly jogvédelmet. Ezért indokolatlan volt, hogy a korábbi jogszabályok ennek ellenére szűk körre (a tényállításokra) korlátozták a helyreigazítás lehetőségét. Ennek a korlátozott jogvédelemnek az alapja az 1884. évi német-birodalmi sajtótörvény volt.

Az 1959-ben életbe lépett sajtórendelet és az 1973. évi új jogi szabályozás a sajtó-helyreigazítás tárgyát továbbra is a valótlan tényállításra korlátozta, de megváltoztatta annak jellegét.

A helyreigazítás a Ptk. 85. §-ával összhangban jóvátételt jelent, elégtételadásnak minősül.

A valóságban a válasz nem korlátoz, csupán kiegyenlít. A válasz – szemben a helyreigazítással – nem dönt el semmit, de jobban elősegíti a helyes nézetek kialakulását.

A válasz csupán védekezést jelent, aminek a lehetőségét a személyiség szabad érvényesítése érdekében biztosítani kellene.

Törő Károly szerint lehetővé kellene tenni a hatályos szabályozás szerint, hogy sajtóközleményben megjelent – valakinek a személyére vonatkozó – valótlan tényállítás helyreigazítását, a helyreigazításnak ugyanabban az időszaki lapban történő közlését – a bíróság egyszerűsített, hatékony, gyors eljárásban rendelje el.

²¹ ASZTALOS (1981) 376.

Mindezen intézkedések mellett bizonyos védekezési lehetőséget kellene teremteni a személyiséget érintő sajtóközlésekkel szemben akkor is, ha sajtó-helyreigazítási eljárásra nincs lehetőség, mert a sérelmet nem tényállítás valósítja meg, illetőleg objektív értékmérő hiányában a jogsértés ténye nem állapítható meg, és a sérelem sem sajtó-helyreigazítási eljárásban, sem rendes személyiségvédelmi perben nem orvosolható. Indokolt lenne a személyiségvédelmi eszközök kibővítése. Elő kellene írni a sajtószervekkel szemben az értékítéletet (véleményt, bírálatot) tartalmazó sajtóközlemények esetén – megfelelő keretek és korlátok között – a kifogásolt közleményben név szerint megjelölt személy válaszában a kötelező közlését.²²

Ilkei Csaba szerint nem a jóhírnév sérelmét, hanem a kép és a hang visszaéléseinek televíziós módszerét jelenthetik: *„más titkának, bizalmas információjának, leveleinek, feljegyzéseinek, iratainak megszerzése, nyilvánosságra hozatala – hozzájárulása nélkül, illetve hozzájárulással is, ha a nyilvánosságra hozatal a megengedettnél nagyobb körű vagy más célú, vagy a szóbeli felfedés illetéktelenek előtt történik”*.²³

A kép- és hangfelvétel még olyan körülmények között is, amikor ahhoz hozzájárult az érintett személy, közlésében, összevágásában, a kérdések feltételében vagy más módon olyan kényelmetlen következményekkel járhat, amely éppen a kép, illetőleg a hang kiragadottsága következtében a nyilatkozó vagy a lefényképezett személy hátrányos megkülönböztetésére alkalmas.

Ilkei Csaba említett munkájában így ír erről: *„a rendkívüli helyzetbe került ember legbensőbb megnyilatkozásának nem várt megörökítése enyhén tapintatlanság. A riporter kérdez és kérdez, ő most és itt egy személyben a közvélemény lelkiismerete és rögtönítélő bíró, aki helyben igazságot szolgáltat.”*

Valóban az a helyzet, hogy a jogosulatlan filmfelvétel egyike a joggal való visszaélés legnagyobb lehetőségeinek. Egyáltalán kérdéses, hogy van-e joga az érdekelt hozzájárulása nélkül – még akár a közvélemény nevében is – bárkinek a képét felvenni vagy hangját rögzíteni. Nem indokolatlanok ezek az aggályok, különös tekintettel arra, hogy Ilkei Csaba „A személyiség, társadalom, tömegkommunikáció” című írásában, amelyet a televízió igazságtalanul elvesztett pereit fölött érzett jogos felháborodásában írt, már a következőképp nyilatkozik: *„a televízió bonyolult szakmai világára rácsodálkozó igazságszolgáltatási dolgozó könnyen elveszíti a biztos tájékozódást, kellő szakértelem híján például hajlamos azt hinni, hogy megmásítják a nyilatkozó véleményét”*.

Egy 1808-as angol ítéletre hivatkozva írja, hogy *„hol lenne a sajtószabadság, ha pert lehetne nyerni olyan alapon, hogy valakit nevétségessé tett a sajtó”*.

²² TÖRÖ (1979) 405.

²³ ILKEI (1977) 134–135.

A továbbiakban német liberálisok véleményére alapozva véli ő is, hogy a véleménynyilvánítás szabadságát nem korlátozhatja a becsület védelme, hiszen ha nem állja ki a nyilvános kritika próbáját, úgyszólván csaláson alapuló, látszatbecsület volt az. Ha pedig valaki maga fordul a nyilvánosságához, állnia kell a nyilvánosság kommentárját is.

A hatályos Ptk. 79. §-a kimondja, hogy a sajtó-helyreigazításra irányuló igény érvényesítésének szabályait a sajtószabadságról és a média tartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény, valamint a polgári perrendtartásról rendelkező törvény állapítja meg.

A hatályos Ptk. 75. §-a fogalmazza meg a védelem általános elveit és szabályait, a 76. § felsorolja a konkrét jogsértéseket, a 77. § a név, a 78. § a jóhírnév, a 80. § a képmás és hangfelvétel, a 81. § a titokvédelem, a 82. § a lakás- és helyiség, a 83. § az adatvédelem jogához fűződő érdekek védelmét rögzíti, továbbá a 79. § ad lehetőséget a sajtó-helyreigazításra, valamint a 84–85. § a polgári jogi védelem gyakorlásának módjait és eszközeit tartalmazza. Eszerint a személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen a becsület és az emberi méltóság megsértése. A jóhírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, valótlan tényről állít, híresztel, vagy való tény hamis színben tüntet fel.

Akit személyhez fűződő jogában megsértének, az eset körülményeihez képest a következő polgári jogi igényeket támaszthatja:

- a) követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását,
- b) követelheti a jogsértés abbagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől,
- c) követelheti, hogy a jogsértő nyilatkozattal vagy más megfelelő módon adjon elégtételt és hogy szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítson,
- d) követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről, vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetve jogsértő mivoltától megfosztását,
- e) kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség-szabályai szerint.

A becsület és a jóhírnév sérelme olyan mértékű és tartalmú is lehet, amikor a védelemhez már nem elegendőek a polgári jog szabályozási eszközei és lehetőségei, hanem szükség van a drasztikus büntetőjogi szankciók igénybevételére is.

A büntetőjog a becsület és a jóhírnév védelmét a saját eszközeivel, az ultima ratio mint végső megoldás alkalmazásával, vagyis a rágalmozás, a becsületsértés és a kegyeletsértés törvényi tényállásainak megalkotásával, a jogsértő magatartások megállapításával és szankcionálásával oldja meg.

E törvényi tényállások elemzését és jellemzését a következő cikk tartalmazza.

